

НАМ ПИШУТЬ

ДРІБНА КАМ'ЯНА ПЛАСТИКА СТАРОДАВНЬОГО ГАЛИЧА

Значне місце в галицькій скульптурі XII—XIII ст. посідає дрібна кам'яна пластика. Тоді вона була поширена у виробництві кам'яних іконок, велика кількість яких була знайдена на території стародавнього Галича та його околицях. Цей вид мистецтва побутував на всіх давньоруських землях.

Серед знахідок (1970-і роки) заслуговує на увагу частина кам'яного різьбленого рельєфу із зображенням святого воїна Федора Стратилата. Його було знайдено випадково дітьми на поверхні ґрунту в селі Крилос¹. Діаметр іконки — 55 мм, товщина орнаментального обрамлення — 3 мм, рельєфу — 5 мм. Поясне зображення Федора Стратилата виконане високим рельєфом. Святий Федір показаний в одязі воїна — кольчугі, поверх якої накинута корзно. В правій руці він держить спис, у лівій — щит. Праворуч постаті — врізний кириличний напис: ДРЪ (на уцілілій частині збереглись тільки три літери). На втраченій, на нашу думку, мали бути початкові літери «ФЕО», що, мабуть, означало «Федорь». Рельєф можна датувати XII ст. Аналогією є Київська овальна Камея з колишньої збірки Ханенка «Федорь Стратилат» XI—XII ст. В ній поясне зображення святого теж вирішено високим рельєфом — в правій руці він діагонально тримає спис, у лівій — руків'я меча. Справа грецький напис Федор.

Дещо подібне зображення святого воїна Федора Стратилата є на срібному ківшику, що знаходиться в Ермітажі XI ст.². Аналогічні зразки із зображенням святого воїна зустрічаються в різьбі по каменю в болгарських і сербських пам'ятках. Крилоський рельєф можна віднести до числа місцевих виробів. Прототипами для нього могли служити візантійські зразки. Деякою мірою аналогією є ряд візантійських стеатитових медальйонів, зокрема з погрудним зображенням св. Дмитрія в Річмонді³. Цей рельєф, мабуть, був частиною медальйона,

що в срібній або золотій оправі входив до нагрудної прикраси князів, бояр чи знатних дружинників.

1981 р. під час археологічних розкопок у Крилосі, на городі Шевчуків, археолог В. В. Аулік відкрив майстерню ювеліра-ливарника, де серед багатьох мистецьких речей було виявлено три кам'яні рельєфи ікони. Вони зроблені з пірофелітового сланцю рожево-сірого відтінку. Між собою відрізняються не тільки розмірами і формою, а й сюжетним вирішенням. Тому, безумовно, ікони були виконані не одним майстром і не належали до однієї мистецької школи⁴.

На одній з іконок зображено Розп'яття з пристоящими Марією та Іоанном Богословом і двома ангеликами вгорі. Вона має прямокутну форму (7,0 × 5,7 см) з невисоким плоским рельєфом. По середині над головою Христа врізний напис «СІУХ». Це просто набір букв, замість «Цар Слави». За іконографічною схемою тип такого Розп'яття є найбільш поширеним і сталим у візантійському мистецтві. Рельєф іконки низький, тільки постать Христа — в більш високому. Рельєф виконаний дещо схематично, з огрубленими рисами обличчя, з графічним трактуванням зборок на одязі. Вкорочені постаті з досить великими головами, зокрема Марії, свідчать про період її виникнення — перша половина XIII ст.

Такий тип зображень був характерний для романського заходу і Візантії. Галицький майстер у виразі обличчя передав особливий характер людини. Саме це наближає твір до інших пам'яток Галича. Можна знайти подібні їй аналогії, зокрема, це фрагмент теракотової ікони, знайденої на Князій горі в Києві 1899 року, а також фрагмент ікони з Новгороду⁵. Стереотипи зустрічаються у Візантії та інших країнах заходу, на які, мабуть, орієнтувався різьбяр галицького «Розп'яття».

Друга іконка — «Воскресіння» (в іконографічному варіанті «Сходження в пек-

*Розп'яття.
Іконка XII—XIII ст. Робота галицького
різьбяря по каменю.*

ло») становить собою таку ж симетричну композицію, як і попередній рельєф, з тією різницею, що симетрія збережена точніше. Майстер більш продумано розмістив постаті обабіч фронтально зображеного Христа в центрі, чим розв'язав складні динамічні схеми. Форма іконки прямокутна з овальною верхньою частиною (7,0 × 4,5 см) глибоким врізним ковчезиком і високим рельєфом. Твір відзначається певною архаїчністю через дещо збільшену голову Христа з широко відкритими очима і скутій статичній поставі. Тільки динаміка рук Христа (в одній — хрест, другою тримає за руку праведника) вносить деяку динаміку в композицію твору.

В ранньо-візантійській та західній іконографії в темі сходження в пекло домінує мотив виведення з пекла праотця. Христос руйнує ворота пекла, штурхає ногою скутого сатану, простягає руку Адамові та Еві. Ця іконографічна схема була відома ще у фресках та мозаїках X—XI ст., а також у середньовічній мініатюрі. Повноцінної іконографічної паралелі розглядуваній кам'яній різьбленій іконці з Галича серед візантійських і давньоруських пам'яток поки що не виявлено.

Паралелі потрібно шукати тільки в романському мистецтві. Саме в багатофігурних композиціях романських портретів була вироблена схема із застиглою в центрі величною постаттю Христа, доповнену з обох боків групами персонажів. Тому можна припустити, що досвід західних майстрів знайшов своє втілення в рельєфі кам'яної ікони з Галича.

*Воскресіння.
Іконка XII—XIII ст. Робота галицького
різьбяря по каменю*

Іконка «Воскресіння» з Галича трохи пошкоджена пожежею, мабуть, в часи татаро-монгольського нападу на Галич, внаслідок якого була втрачена ліва нижня частина композиції.

Третя іконка виконана із сланцю. Вона має овальну форму, розміри якої становлять 5,2 × 4,8 см. У верхній частині помітні сліди відламаного вушка. Іконка вирішена в низькому плоскому рельєфі. На ній бачимо пояснення зображення Богоматері з немовлям на руках — за іконографічним типом Одигітрії. На тлі врізні написи МРХ; ІСХС. Постать Богоматері трохи подовжена на противагу немовляті. У вирішенні одягу відчутна тенденція до орнаментального трактування. Рельєф дуже потертий, але все-таки вирізняються широко відкриті очі, масивне підборіддя з вузьким овалом обличчя Богоматері, німб навколо голови позначений двома лініями. Більш чітко вирисовується голова дитини з німбом. Іконка, як і попередня, потерпіла від пожежі — дуже потемніла. Твір датується XIII ст. Прямих аналогій йому немає, оскільки в давньоруській традиції кам'яні іконки малих форм були здебільшого прямокутними. Стилістичні особливості цієї іконки не дають можливість її наблизити ні до київських, ні галицьких пам'яток. Напевно, тільки нові знахідки нададуть можливість локалізувати її в межах галицької культури. Незважаючи на різновид стилістичних

вирішень камінних іконок все ж можна визначити, що всі вони належали до одного художнього осередка⁶.

Поширеними виробами з каменю на Галицько-Волинських землях були шиферні прясла, що походили з Овруча, де були великі поклади рожевого шиферу. З Волині вони великими партіями розходились по всій Русі та Східній Європі. Їх використовували для прядіння. Прясла завжди знаходимо серед інвентаря з археологічних розкопок. Їх почали виробляти на Волині в XI ст., звідки вони швидко поширились по всіх східнослов'янських землях. Прясла були різні за величиною, найменші з них могли служити намистинами для жіночих прикрас. Серед числених знахідок (на «Золотому тоці») їх знайдено близько сотні, немає жодної орнаментованої речі.

До виробів з каменю слід віднести численні знахідки фрагментів кремінних кресал та брусків для гостріння ножів. В архео-

логічних розкопках знаходяться і кам'яні хрестики, мабуть, з літописного «зеленого холмського каменю»⁷.

Михайло ФІГОЛЬ

Івано-Франківськ

¹ Крилос — місце розташування центру княжого Галича.

² Див.: Даркевич В. П. Светское искусство Византии. Произведения художественного ремесла в Восточной Европе X—XIII века. — М., 1975. — С. 285 іл. — 405.

³ Див.: Kalaygezou-Maxelner I. Byzantinekopas in Steatite — Wien, 1985. — N 16. — P. 11.

⁴ Див.: Ауліх В. В. Ковалі золота, срібла й міді давнього Галича // Жовтень. — 1987. — № 10. — С. 96—100.

⁵ Див.: Николаева Т. В. Древнерусская мелкая пластика из камня. XI—XV вв. — М., 1983 (Свод археологических источников, EI-60), № 23, табл. 4.

⁶ Всі три іконки зберігаються в Івано-Франківському краєзнавчому музеї.

⁷ Пуцко В. Мистецтво давнього Галича // Дзвін. — 1991. — № 8. — С. 109—113.

МІЖНАРОДНИЙ ФЕСТИВАЛЬ НАРОДНОГО ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА В ЛУЦЬКУ

На початку 1996 року в Луцьку відбувся Другий міжнародний фестиваль народного театрального мистецтва і науковий симпозіум. Першого дня — урочиста служба в Свято-Троїцькому кафедральному соборі, відкриття фестивалю (Д. Поштарук, заслужений діяч мистецтв України, директор і художній керівник Волинського обласного театру; Л. Кадирова, народна артистка України, заступник голови Спільки театральних діячів України; Х. Юрковський, професор, почесний президент міжнародної організації УНІМА; Б. Самохваленко, начальник управління культури Волинської обласної держадміністрації), виступи фольклорних колективів області, прес-конференція (Д. Поштарук, Х. Юрковський, Л. Кадирова). А на завершення — оригінальна вистава Волинського театру ляльок (у березні 1996 р. йому виповнилося 20 років) «Яви нам ангелів твоїх», поставлена завдяки зусиллям Н. Шейко-Медведевої (драматургія за біблійними легендами), заслуженого артиста України Юрія Сікала (режисер), Віктора Гукайла (сценографія і ляльки), Юрія Шевченка (композитор), акторів — П. Савоша, М. Перцова, С. Чикора, О. Даниленка, С. Васютинського, Л. Мікоян, С. Пилипчук, О. Бондарук, В. Чурикової.

Відкрив симпозіум учений зі світовим ім'ям Х. Юрковський (Варшава) широкомасштабною, насиченою багатою інформацією доповіддю «Різдвяні вистави в Європі і їх па-

ралелі в інших жанрах». Доповідь супроводжувалася показом високоякісних слайдів.

Автор даного повідомлення виступив з доповіддю «Український вертеп як явище народної художньої культури». Кандидат мистецтвознавства, керівник літературно-драматургічного відділу Державного академічного центрального театру ляльок ім. С. В. Образцова Борис Голдовський висвітлює тему «Формування вертепу в Росії». Учасники побували на відкритті тематичної художньої виставки в галереї мистецтв Волинської організації Спільки художників України.

Запам'яталася вистава Театру ляльки і актора м. Ополе (Польща) «Пасторальки» Титуса Чижевського. Всі відзначили блискуче акторське виконання Тадеуша Рудницького. Зауважимо, що традиція театру бере початок у 1937 р, коли священик А. Смолка дав першу виставу. З 1962 р. театр виступає організатором Національного фестивалю театрів ляльок.

Брестський обласний театр ляльок (відкрився 1963 р.) привіз гарну виставу «Збавитель» (про народження Ісуса Христа-Спасителя всіх знедолених і убогих). Білоруський театр — учасник багатьох міжнародних фестивалів. З великим захопленням зустріли присутні Салі Харгравес і Моніку Нельсон з далекої Великобританії, які мандрують зі своїм театром уже 12 років. Вони показали виставу про Брігіту.

Цінний науковий трактат «До питання про початок українського вертепу, або в обо-